

મુવરદો રીત મુજબ.

વર્તમાનકર દેવરદ ગુપ્ત નીચેના કમંડોએ નંબર કરેલી

ખીજ ચોપડીના અર્થ.

(કવિતાની સમજૂતી, પાઠના સવાલ તથા સાર;
ભુવેશ્વર; અધરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; દિલ)

રચનાર-મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ડેકાણું-શાહપોર-મુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ડેકાણું-શાહપોર-મુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૧૭ ના ૨૫ મા આકટ

મુદ્રાત રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

આપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

આપવાનું ડેકાણું-શંકર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ મકાના પુત્રપર-મુરત

કિંમત ચાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીસર્કટ-સંગ્રહ
૭૬૪૩

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૪૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કાવ્ય યોગદાન રૂપ

વિષય મહાપ્રભુ ૧૪૩૩:૫-૧૨

ખીજ ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

મેજ=ટેબલ

સુમાર=લાકડાનું કામ

કરનાર

કડીઓ=છો ઈંટનું કામ

કરનાર

મધમધવું=ખુશખોથી

બહેક બહેક થઇ રહેવું

પવન=વાનું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

તળાવ=જેની ચારે

સાર—દરરોજ

પાઠ ૨ જો.

કવિતાના અર્થ.

વણુંન=હકીકત

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેર=પક્ષી

અમર=અમરો

મુદ્દાં=મુસલમાનનો

નીમાજ; હોરાઓના

ધર્મગુરુ

તૂલ=અનાજ

અધકાર=અધારૂં

ખાણુ જમીન અને

વચમાં પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=ખુલ્લી જગા

ધર્મશાળા=મુસાદ્દરોને

વગર ભાડાની ઉતર-

વાની જગા.

વટેમાર્ગ=મુસાદ્દર

ઓસરી=ઓટલી

સુરજ=રવિ

અજવાળું=સુરજ દીવા

હથ્થરની ભકિત કરવી.

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળા જનન-

વર; પક્ષી

વન=જંગલ

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી ગઇ=પુરી થઇ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=પ્રકાશ; તેજ

ભાતભાતના=તરેહવાર

દીસે=જણાવ; દેખાવ

પાન=પાંદડાં; પાંતરાં

કુકડા=મરધા

વગેરેનો પ્રકાશ

ધોર=ખીક લાગે એવું

ઝગઝગે=પ્રકાશે

ઉમ્મસ=ઝાંખું અજવાળું

સરજ્યાં=અનાજ્યાં

કળાતું=સમગતું

પાડ=ઉપકાર; આભાર

યાદ=ફામ; સરત

ઉપકાર=પાડ; આભાર

ભકિત=ભજન

મેના=એક જાનનું

સુંદર પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા; શોભિતા

તેજ=પ્રકાશ

રીકું=ઝાંખું

ઊડી ગયું=જતું રહ્યું

કાળું=ઝાંખું; રીકું

મોઢું કાળું થયું=દેખા-

તા બધ થયા એટલે

સંતાપ ગયા.

ખુણાખાંચા=ગલીકુંચી;

કુપી જગા

૨] ખીજ ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨. પાંચ આના.

ખોળે=શોધે
 ભક્તજનો=ભગતો
 ધ્યાનધરે=આખો મીચી
 પરમેશ્વરને જુએ
 ગાન=ગાયન
 હાતા=અખી; ઉદાર
 દીયે=આપે
 રહું=સાર; ધણું
 આંગ=બૂમ પાડીને નિ-
 માળ પઢવી તે; નિ-
 માળ પઢવાને માટે
 બૂમ પાડવી તે;
 તણો=નો
 ઉદય થયો=ઉગ્યો
 કમળ=કમળનું ફૂલ
 પત્ર=પાંખડી
 ખોલે=ઉઘડે; ખીલે
 હમંગી=હોસિલા
 ધાય=દોડે; જીડે
 ઢોર=ચોપગાં જનવર;
 પથુ
 ચારો=ખાવાનું
 વેલી=વેલા
 ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે

ફૂટે
 નહિ શૂલ=વગર ચૂકે
 તાળ=તરતનાં ખીલેલાં
 ટોળે=ટોળાખંધ
 વીરા=ભાઈ
 મગન=પુશી
 ઈશ=નું
 ખાન=ચિત્ત; મન
 પાઠ ૩ જો.
 વરસ=ચાર મહીના
 ઋતુ=મોસમ; રત
 મહીનો=ત્રીસ દિવસ
 કારતક=હિંદુ વરસનો
 પહેલો મહીનો
 તહેવાર=આનંદનો દિવસ
 દાદાજી=આપના આપ
 અથવા માના આપ
 શિઆળો=ટાઢની મોસમ
 ઉડાડે છે=અગાવે છે.
 ઉતરાણુ=સંક્રાંત; સુરજ-
 નું ઉત્તર તરફ જવું તે
 રત=ઋતુ; મોસમ
 જડા=ધટ કુમાસના
 ગરમ=હુંફાળા
 હોળી=દાગણુ સૂદ પુનેમ

સૂદ=અજવાળીઉં; મહી
 નાનું પહેલું પખવાડીઉં
 વદ=અધારીઉં; મહીનાનું
 ખીજું પખવાડીઉં.
 પખવાડીઉં=પંદર દિવસ
 અમાસ=હિંદુ મહીનાનો
 છેલ્લો દિવસ જે દિ-
 વસે ચંદ્ર ખીલકુલ
 જાગતો નથી તે દિવસ
 તિથિ=દહાડો; દિવસ
 વચ્ચ=લુગડાં
 જીણું=પાતળા કુમાસના
 પંખા=વીંજણા
 ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
 ખજેવ=રક્ષા બાંધવાનો
 દિવસ; શ્રાવણુ સૂદ
 ૧૫; જનોઈ પહેર-
 વાનો દિવસ
 દશેરા=રક્ષા છોડવાનો
 દિવસ, આસો સૂદ ૧૦
 દિવાળી=હિંદુ વરસના
 છેલ્લા મહીનાનો છે-
 લ્લો દિવસ; આસો
 વદ અમાસ
 પવન=તહેવાર.

બીજા ધારણાનો “સુખગણિત શિક્ષક” પોણા બે આના. [૩

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કદ કદ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા? વરસના મહીના કેટલા? મહીનાના દિવસ કેટલા? પખવાડીઆં કેટલાં? અને તે કયા કયા? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કદ કદ આવે અને કેટલી વાર આવે? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની માસમ કહે છે? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કદ તિથિએ આવે છે?

પાઠ ૪ થો.

મેળો=ધણાં માણસો
અને ગાડી ઘોડા વ-
ગેરેની હહ

ગોકળઆઠમ=શ્રાવણ
વહ આઠમ; જન્મા-
દમી.

કકડતાં=અઝીવાળાં
ભાધબધ=દોસ્તદાર
હહ=ગીરદી; બીડ

વખુટા=જુદા

ફકાન=માલ વેચવાનું
ઠેકાણું.

કસારા=તાંબા પિત્તળ-
નાં વાસણ બનાવના-
રા અથવા વેચનારા

તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાંબુ અને જ-
સતની મેળવણીથી
બનેલી પીળા રંગની
ધાતુ

સુખડીઆ=મિઠાઈ બ-
નાવનાર
હાટ=ફકાન

કોપરાપાક=કોપરાનો
બનાવેલો પાક.

મિઠાઈ=ખરશી; પેંડા
વગેરે

ખડકેલી=ગોઠવેલી.

ખરાદી=સિંધાડા ઉપર
ધાટ ઉતારનારા

સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ

પક્કંગ=હરીવાળો કાચ
પારણું=ઢીંઢાળો જેવું
ઘોડીકં.

કાચ=એ બાજુએ તકી-
આવાળો પક્કંગ
કાપડીઆ=કાપડ વેચ-
નાર.

સુતરાઉ=સુતરનું બના-
વેલું.

બીનનું=થેટાના વાળનું
રેશમી=રેશમનું બના-
વેલું

શણુ=એક જાતનો છોડ.
એની છાલનાં દોરડાં
તથા કપડાં બને છે.

૪] સુરત શહેર તથા ચૌધાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. બે આના.

સરૈયા=અતર, ગુલાબ-
જળ, ધુપેલ વગેરે
વેચનાર

બહેકબહેક=મધમધ
લીસો મેવો=તાજાં પા-

કાં ફળ
પ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત

સિપાઇ=ચોકીદાર

સવારો=ઘોડે બેસી ફર-
નાર સિપાઇ
કુદડી=ચક્રર

સવાલ—ગોક્ષળઆઠમના મેળામાં શું શું બેચું ?

પાઠ ૫ મો.

નહારી=ખરાબ
સોબત=સંગત

પટેલ=ગામનો કિપરી
વાડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ

છેડવાળી જગા
મઝા=ગમત

શેખી=પતરાજી
પારકાં=પરાયાં; બીજાં

માને=કબુલ કરે
આખરે=અંતે; છેલ્લે

ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આથ્રે=દૂર

ખાસાં=સારાં; મજનાં
નિશાન=ચોધાણુ

તાકીને=ધારાને
લૂમ=જુમખો

તૂટી પડે=નીચે પડે

ઘાટ=ઠ'લાજ; ઉપાય
રાસ=દોરડું

દગલેદગલા=ધણુજ
દોસ્ત=ભાઈઅથ

ફક્કડ=સારા
પછવાડે=પાછળથી

રખેવાળ=સાચવનાર
સજ્જડ=જોરથી

ઝંપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો

ગોળ ભાગ
અથડાયું=અફળાયું

ચકરી=તમ્મર
છુદાઇ=કચડાઇ

લોહીલોહાણુ=લોહીથી
ખરડાએલું

વાડીવાળો=વાડીનો
માલિક

લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ
દોડ્યો

ફરીને=પાછળ
ઢોસો=થપ્પડો

ફળ=ફાયદો; લાભ
કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત; સંગત

રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર

ઠામ=ઠેકાણું
હરશે=ઉભો રહેશે

ખુરો=નહારો; ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી

ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિધા=ઇલમ; બહુતર;

ફૂજર.

ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્શનરી શિક્ષક” બે આના. [૫

સાર—નઠારી સોખતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોખત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬ ફો.	પોળ=મોટી ખડકી	લાત=પાછલો પગ મા-
રખડેલ=રખડતો	અટકયાળાં=અડપલાં;	રવો તે.
ખાતાં પીત્તાં હતાં=પૈસે	કાઠને ખોદું લાગે	ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી
ટકે સુખી હતાં	એવું કર્યા કરવું તે	ખસી ગયો
વયે=ઉંમરે	લડાઈ=વઢવાડ	ભેંકડો તાણુતો હતો=
પાર રહ્યોજ નહિ=ધણો-	ધલાજ=ઉપાય	મોટે સાદે રાગ કાઢી
જ થયો	વંડી જશે=ખગડી જશે	રડતો હતો.
વધાઈ=વધામણી; ખૂશ	સીધું ચાલવું=તોફાન	હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું
ખખર	મસ્તી ન કરવી.	ખરાખર બેસાડનાર વૈદ
ઝોવારણાં=દુખડાં	બહાને=નામે	લેપ=ખરડ
ફાઈ પગલું=ફાઈના	ચાટું=જ્યાં ચાર રસ્તા	ઝોસડ વેસડ=દવા ને
તરફથી જે પગલું ખાં-	ભેગા થતા હોય	તેના ઉપાય
ધવામાં આવે છે તે	તેવો ખખર.	વલે=દશા; લુંડા હાલ
ભેટ=છનામ	રઝળતો=રખડતો	ખો=આદત; ટેવ.
લાડીલો=લાડમાં ઉછ-	ટોળું=જથો.	શિખામણ=ફાયદાની
રેલો; લાડકવાયો.	મસ્તી=તોફાન	વાત; ખેધ.
કુટેવ=નઠારી આદત;	લાતાલાતી=લાતખાળ	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
ખરાખ ટેવ.		દીધી

સાર—નિશાળનું નામ દધ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાની સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૭ મો.	પ્રમાણે ચાલનાર; જીદી	જવારાં=ખપરીના બચ્ચાં
જાકી=પેતાની મરજી	વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં	પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં

૬] ખીજ ધારણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. રજો. પાંચ આના.

ગાડરાં=ઘેટાનાં બચ્ચાં
ચારો=ધાસ
નીરતો=નાખતો
ખાંધે=ખભે.

ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો.

ઝોક=બકરાં ઘેટાં રાખવાનો વાડો.

છાંચે=શીંગે; છાંચડે

વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી

પાવો=પીસવો; નિસોટી

દૂંદૂં=ગરમી

જતન=રક્ષણ; સંભાળ

રખારી=ઢોર ચરાવનાર

ઊંચી ગઢ=ઊંડી ગઢ;

દૂધ દેતી બંધ ચઢ

જળવતો=સાયવતો

વિઆય=જણે

ધણી=માલિક

સાયવણુ=સંભાળ

તકરાર=વઢવાડ; રકઝક

શિકારી=શિકાર કરનાર

અગ્નિયુ=ઓળખાણુ વગરનું

મોજ=મજા; આનંદ

અમાગીઉં=કમનસીબ

પાઠ ૮ મો.

ગોંધતો=પૂરી મુકતો

ચેન=સેખ; મજા

બંધીખાનું=કેદખાનું.

ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું

ખેલવું=રમવું

ઠરેલ=ડાહી

નાદાન=સમજણ વગરનું

સંભાળ=બરદાસ

અપડાઇ પડશે=હેરાન

થશે; પકડારી.

જક=જુદ; હઠ

ભાગ=દાવ; તક

સટકી ગયું=છાનું માનું નાસી ગયું.

ઠેકવા=કુદકા મારવા

પાદર=ગામના ઝાંપા બ

હારની જગા

વગડો=જંગલ

કોતર=ગુફા; બખોલ

તરાપ=કુદકો; ફાળ.

ખોડ=ગુફા; બખોલ

કમેતે=વગર મોતે

સારી શિખામણુ આપે

સાર—માખાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણુ આપે તે મુજબ ચાલવું; હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯ મો.

રિસાળ=રિસાઇ જાય તેવો

સહેજ સહેજમાં=જરા

જરા વારમાં

રીસ=ગુસ્સો; મિઝજ

છેડો=પાર.

ભાગ્યે=કદાચ

આડોશી પાડોશી=આસ-

પાસના ધરના રહેનાર

બાઇબાંડુ=સગાંવદાલાં

જમણુ=જમરાનું

ચીસ=ખીકથી બૂમ

પાડવી તે.

ટેવ=આદત

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોણા બે આના. [૭

નકામો=અમથો.

ઢાંગ=ફેલ.

વેદના=દુઃખ

મુદલ=ખાલકુલ; જરાપણ

પસ્તાયો=દીલગીર થયો

નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઈ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.

કવિતાના અર્થ.

જળ=કરોળીઆનું પડ;

જળું; ફાંદો.

ફરીને ફરીને=વારંવાર

વિષે=ખાખત

વણુ=વગર

તૂટેલે=તૂટી ગએલે

તાંતણે=તારે

મહેનત શરૂ કરી=મહે-

નત કરવા માંડી.

માટ=માટે

ફાળ્યો=પાર પડ્યો

ઘાટ=ઉપાય; રીત

બીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો

રહ્યો.

ધીરજ=સખુરી

નીરધાર=નક્કી

ખંત=ચેતક; કાળજી

યતન=મહેનત

ચગદાઈ=છુંદાઈ; દખાઈ

તળે=નીચે

મોત=મરણ

તજી=છોડી

અનંત=ધણોજ

લાલ=ફાયદો.

પામે=મેળવે

પાઠ ૧૧ મો.

ચક્રિલ્લુ=એક જાતની

રમત છે.

કચ્છ=કાછડો.

ગઢ=કિલ્લો

સાથી=સોખતી

ભિલ્લુ=સાથી

વડો=મોટો

સરદાર=ઉપરી

ધૂમી રહ્યો=આમથી તેમ

ફરી રહ્યો

દાવ=લાગ

પેંતરા=ડગલાં; પગલાં

નજર ફેંકી=જોઈ

પૂર જોસથી=ધણા

જોરથી

બૂલથાપ=બુલાવો.

શાખાશ=ધન્ય

દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.

દૃઢ મનવાળો=પાકા

વિચારવાળો.

ગેડીઢડા=ઢડો અને તેને

ફેંકવાની લાકડી

ડગલું=પગલું

રંગ જામ્યો=મજા આવી

પછી તો ધૂળ=પછી

કંઈ મજા પડવાની

નથી.

વચન=મોલ

ખાતરી=ખરોસો

સુનું=વસ્તી વગરનું

મોં ફેરવી=મોં ચલાવી.

પીડા=પંચાત; દુઃખ

૮] બીજી એપીસોડ "ડિક્ટેશન શિક્ષક" જે આના.

મન ડગવા દીધું નહિ= કુટુંબ=વંશ; એણે:

મરજી મુજબ કર્યું નહિ છંછેડે=હરકત કરે

પાઠ ૧૩ મો. પીક=વાંસો

મધમાખી=મધ બના-

વનારી માખી

ધાટ=શરીરનો આકાર

સોહામણી=શોભિતી.

ભપકદાર=રોપવાળા

કોરીને=કાણાં પાડીને

દુભવો=મન દુઃખી કરે

તુકસાન=અગાડ

સ્વાદે=લહેજતથી

નવાઇ=અચરજ

સાર—કોઇનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય, અને કોઇનું બુરું કરીએ તો આપણું બુરું થાય.

પાઠ ૧૪ મો.

મોસાળ=માના બાપનું

ધર.

આંખ ટાઢી થઈ=સં-

તોષ થયો.

અંગેડી=પોંક પાડવાની

ધુણી

ઉલટભેર=હોંસથી

વાંક=ગુનો; તકસીર

સાળું=આખું

ઉતાવળ=ઝડપ

ટેસ=ટોકર

સાર—૧) કોઇ પણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. ૨) જેવું આપણું સમજવું તેવુંજ સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫ મો.

દીંગલી=નાની પુતળી

તકતો=આરસો

ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી

લઇ લેવું તે.

સરી પડયો=લપટી ગયો

બરડ=ઝટ લાગી ગય

એવો.

પછાડીએ=અધાળીએ

ખેંચતાણુ=ખેંચાખેંચી

કાચર=હેરાન

પળવે=દુઃખ દે

કુટી બદામ=ખોટી બ-

દામ; ધણીજ નજવી

કિંમત

સહીઅરો=ખેનપણીએ

કટ્ટા=એકબીજાની સાથે

બોલવું કે રમવું

નાહ તે

કવિતાના અર્થ.

આપણુ=આપણે

સુખચેન=મઝા

શોક=દીલગીર

લાજ=આખર

ધટે=એણી થાય

નિદે=ખોટું ખોટું બોલે

બળવંતા=જોરાવર

સદા=હંમેશાં

લેશ=જરાપણુ

કલેશ=કંકાસ

કોય=કોઇ

પાઠ ૧૬ મો.

રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં

એ નામના રાજા

થઇ ગયા તે. [લોકો

તેમને પરમેશ્વરનો

અવતાર માને છે.]

ધૃષ્ટિ=મરણ.

ગભરાટ=ગભરામણ.

છેવટે=આખરે.

ફેરવવા=બદલવા.

ફાંફાં=ખોટી મહેનત.

ગણકાર્યુ=માન્યું.

ડસકાં=રડતાં રડતાં.

આચકા ખાવા તે.

રોણુ=રડવાનું તોફાન.

સાર—અક્ષલ

પાઠ ૧૭ મો.

વગર વિચાર્યું=વિચાર

વગરનું.

જોડું=બણીધણિઆણી

કચરો પુનઃ=કચરો

વગેરે.

પરવારી=નવરી થઇ

કથા=ઇશ્વર સંબંધી

વાત.

મળતું=પેદાશ થતી.

ગુજરાન=ગુજારો

છોકરાંછીયાં=છોકરા

છોકરી.

મેટે=પોતાને.

ખીજવા=ગુરસે થવા

ગોઠ=ખેળો

ઝોડઝપટ=નજર.

ધંતરમંતરવાળો=પીછી

ફેરવી કે મંત્ર બણી

સાર કરનાર.

જંત્ર=માંદળીઆમાં.

ધાલવાનો મંત્રનો

કાગળ.

વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

ખોધું આવતું=દીલ-

ગીર થતી.

પાપ=ખોટાં કામ.

આધાર=આશરો; બ-

રોસો.

સાર=બહુ; કલ્યાણ.

આંગણુ=આરણ્ય આ-

ગળની જગો.

તરફતું=તરફડીઆં

મારતું.

દયા=રહેમ.

ઉછેરીને=મોડું કરીને.

જન્મ થયો=અવતર્યો

સોદિઆણું=સોદીવાણું

માદળીઉં=તાવીજ.

ધીરા=ધીરજવાળા.

છાના=મુંગા.

પ્રધાન=વજર.

દર્પણુ=આરસી.

દશરથ=રામચંદ્રજના

ખાપ.

મહારાજ=મોટારાજ.

શ્રી=સારા; શોભાયમાન.

ગુરસો=રીસ.

ખેડું=ગાગર ને ઘડો

કકડા=દુકડા.

બણી=તરફ; બાણુ.

માંગીતૂરી=સમગ્ર

નહિ તેવી.

ખોલી=ખોલ

મ ખર્ચ=ખેરકુદ

પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ.

અભાગણી=કમનસીબ

પુત્ર=છોકરો;

જીવ=પ્રાણ.

વળે=કામ આવે.

જનન=જીવ

૧૦] સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો બૂ. શિ બે આના.

પાઠ ૧૮ મો.

સ દેશો=ખખર.

ખોડંગતો=લંગડાતો

દુખી=હેરાન.

મદદ=આશરો.

હુંકાણું=ગરમ

પરાણ=માતનું ધાસ.

છાપું=ચાલતા વખતની

ખખરનો છાપેલો

કાગળ.

છાપખાનાવાળા=છાપ-

ખાનાનો નાત્રિક.

ગોઠવણુ=ખંદોખરત.

ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર

સરનામું=ઠેકાણું.

રટેશન=આગગાડી ઉભી

રાખવાનું મુકરર

ઠેકાણું.

ખડખડાટ=અવાજ.

સિસોટી=પીસવો.

ડરતો=ખીતો.

પંપાળી=હાથ ફેરવી.

ડર=ખીક.

નજીક=પાસે; સોડે.

ઠરાવ=કરાર; થયેલી વાત

ઝપાટાખંધ=દોડતો.

ખખરદાર=હોશિયાર;

આઠ કલાકમાં ૧૫ મિ-

નિટ બાકી=જાણ વાગે.

સાર—૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. ૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯ મો.

રીતસર=નિયમસર.

વારો=દાવ; વખત.

તોફાની=મસ્તીખોર.

ખસેડી=આધો કરી.

માથું મારી=હિંમત કરી ધરાયો=તરપત થયો.

કોણી=હાથને વાળવા- હડસેલી=ધડકો મારી.

નો વચ્ચો સાધો.

દીમણું=દીમું

છાતીવાળો=હિંમતવાન

પેટભરી=જોષ્ટ્રએ તેટલા

ખઝાડી=વળગાડી.

પેટભરી=જોષ્ટ્રએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. ૨) ધંધરે આપણને

બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦ મો.

ખલીફા=વારસ ચનાર

પાદશાહ=મુસલમાન

રાજા.

દરબાર=રાજકચેરી.

દેખાવડો=રૂપાળો.

સુખો=સુખેદાર, સરદાર

નીમણુક=ગોઠવણ.

હુકમ=આજ્ઞા.

ખાસ=જુદો; ખાનગી

શાહજાદો=પાદશાહનો

દીકરો.

શાહજાદી=પાદશાહની

દીકરી.

ચીતરામણુ=ચિત્ર.

ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્શનરી શિક્ષક” જે આના. [૧૧

તહેનાતમાં=ખીજમતમાં	ઓળખાવ્યું તે	લીધે	દીલ=મન
હજુરમાં	મરજીમાં આવે તેમ		દીલગીરી=નાખુશી
છોકરવાદી=નાદાની	ખેલનાર.		ઓહો=હુકમત
કારણુ=સમજ; મતલબ	અરજ=ચિનંતી		નીમ્યો=નીમાણુક કરી
નામદાર=પ્રખ્યાત; ના-	ફરજ દો=અચ્ચા; છોકરાં		કહણુહૈયાનો=દયા વગ-
મીચો	લાડ=રહાલ		રતો
ફરમાવશો=હુકમ કરશે	અક્ષા=ખુદા; પરમેશ્વર		રફ કરવું=ફેરવી નાખવું
સમજુતી=સમજણ	ગુનો=ચાંક; તકસીર		આરખ=અરખસ્તાનનો
મોઝે ચઢેલો=વધારે	માફ=ક્ષમા		રહેવાસી

સાર—માણુસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧ મો.	આસપાસ=આગુબાગુ	ખાનાઈ જનાવર
આંધળો=જેને જે આંખે	કોહલાં=ફાડી ખાનારાં	ખોંખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર	આડે=અવળે
લંગડો=હુલો	વાધ=ફાડી ખાનાઈ ચટા-	દુવાં=આશ્વિપ; આશી-
દેકાદળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	વાંદ
માળા=પક્ષીનાં ઘર	વર=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટા; સરિયામ

સાર—એક ખીજને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨ મો.	નદી=મીઠા પાણીનો રેલો	કુદકો=છલંગ; ફલંગ
પડછાયો=ઝોળો	પર્વત અથવા સરો-	પૂલ=નદીપરથી જવાને
ભાગોળ=દરવાજો; દર-	વરમાંથી નીકળી હ	આંધેલો રતો.
વાજ પાસેનો બજાર	જાતી જગામાં થઈ	ચાક=વિસામો; આરામ
ભાગ=હિસ્સો	ખીજ નદી કે સમુ-	અંદેખો=ખીજનું સાઈ
પાર=કિનારો	દ્રને મળે છે તે	જોઈ બલે એવો.

૧૨] બીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ લા. ૨ નો પાંચ આના.

લોભી=લાલચુ

તરાપ=કુદકા; છલંગ

ખોળ=શોધ; તપાસ

પડાવી=ખુચી; છીનવી

દાનત બગાડી=પડાવી

લેવાની ધમ્મજા કરી.

ગુમાવ્યું=ખોયું

તાકે=ધારે; વિચારે.

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩ મો.

ખરીદ કર્યું=વેચાણું

લીધું

સંદેહ=પહેલ; શક

હડખવા=કુતરા કોહલાં

વગેરેને એક જાતનો

રોગ થાય છે તે

દરકાર=પરવા

ઠાવકું=ડાહ્યું

બચકું=ડાહ્યું.

ખામી=કસુર.

છુટું મૂકી દીધું=છોડી

દીધું.

અબડાયો=અડકાયો

ભરોસો=વિશ્વાસ.

સાર—આપણી આંખે ખરું દેખાયા છતાં બીજા પર ભરોસો

રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪ મો.

લખોટો=મંજો.

છાનોમાનો=ગુપચુપ

બગાડયું=ખરાબ થયું

વિના=વગર.

સળ=શિક્ષા

ભૂલીશ=વીસરીશ

ચોરી=છાની રીતે ખી-

જની વસ્તુ લઇ

લેવી તે

ચોર=છાની રીતે બીજા

ની વસ્તુ લેનાર.

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫ મો.

કવિતાના અર્થ.

કુદાડી=લાકડા ફાડવાનું

હથિયાર.

ભાયડો=મરદ.

સાણો=ડાહ્યો

અહાદુર=જોરાવર.

ધાવ=ધા.

ભાળે=જુએ.

નીર=પાણી; જળ

તાંહી=લાં

નિહાળ્યું=જોયું

માંહી=અંદર; માં

ડયો=ખીધો;

જુલતાં ને સમાતાં=પા-

ણીમાં આમ તેમ

ડોહ્યાં કરતાં અને

તેની અંદર સમાઇ

જતા.

સૂણી=સાંબળી.

સાદ=અવાજ.

બેલાં=દયાળુ
દેવી માતા=દેવી
વહે=બોલે
માથું હલાવી=ડોકું
ધુણાવી; ના કહી.
સંપત=દોલત
મહેર=મહેરબાની; દયા
જગનાથ=જગનો ધણી;
પરમેશ્વર.

પાઠ ૨૬ મો.
બરપુર=બરેલો
પૈસે ટકે ખાલી=ગરીબ
પૈસા વગરનો.
હાલત=દશા
ખુટી ગયું=ઓછું થયું
ખુશસુરત=દેખાવડો
હેત=પ્યાર
દેશાવર=પરદેશ

કપરા=જાંઘેરા; સખત
લાચાર=નસચાર; ઈલાજ
વગરનો;
મૂલ=કિંમત
મુકામે=ધેર
હૈયું ભરાઈ આવ્યું=
રડવું આવ્યું.
પંપાળતાં=હાથ ફેરવતાં.
બરદાસ=ચાકરી.
પરવડે=બોળે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ધણોજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭ મો.
ઝરો=પાણીનો વહેળો
ભરાવ=દેખાવ
આંખ=નજર.
નારાજ=નાખુશ.
ખખડવું=હોઠ હલાવી.
મનમાં બોલવું.

લજબુ=શરમાવ્યું.
શરીર=દીલ
લલકારવું=લલકારથી
બોલવું.
ચમકી=ચોંકી
પારંધી=શિકારી.
કેડો=પુઠું

વટાવી=ઓળંગી
વખોડતું=ધિકારતું
મોહી પડ્યું હતું=
રાજ થયું હતું.
ફસાવી દીધું=દુઃખમાં
નાખ્યું.

સાર—કોઈ પણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮ મો.
શિયાળ=શિયાળવા.
શહેર=જેમાં હોખંધ
ને હારખંધ ધરો હોય
અને સારાં સારાં બ
જાર હોય તે.

ખચકાં=ડાકાં
રંગરેજ=રંગારો
જરદી=પીળી.
પાસ=અસર
આંગણે=પ્યારણે
કાઠ=પેઠી; છુહાર જે

જગોએ બેસી ધાટ
ધડે તે જગા.
ભટ્ટી=મોટો ચુલો
ધગધગતા=ધણાજ ઉના
નકલ=ખીજાનું જોધને
કરવું તે

૧૪] સુરત શહેર તથા ચૌધાસી તાલુકાને બુ.શિ. બે આના.

સાર—કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

વરો=જમણવાર; ન્યાત
ધી=તાવેલું માખણ
પીયર=ઐરીના આપનું
ધર.
મણુ=૪૦ સેર.
ટાંકણુ=ટાંકે; અવસરે.

મેળાપ=મુલાકાત.
ચડમડી=લડી.
રડયું ખડયું=જવલ્લે
લેખવે=મણે.
મેલેભાવે=લણી કિ-
મતથી.

ખપ=જરૂર; કામ.
રંક=મરીખ.
ભારખમ=ભારખોજ-
વાળા.
માન=આખર; ઈજ્જત

સાર—ભારખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી
બધાના ઉપયોગમાં આવવું સાહે છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન
મળે છે.

પાઠ ૩૦ મા.

કુંવર=રાજનો છોકરો
આપકર્મી=આપની કમા-
ઈ ખાનાર
આપકર્મી=પોતાની ક-
માઈ ખાનાર.
રાજપાટ=રાજગાદી.
તીર્થ=પવિત્ર જગો.
ધન=દોલત.
ભાબી=માઈની વહુ.
વતન=પોતાની જન્મ-
ભૂમિ.
ઝોઝીતું=એકદમ

તરાપ=છલંગ.
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર.
ઉપરી=સરદાર.
હિંમત=હામ.
લૂણુ=અનાજ.
ફતેહ=જીત.
પ્રાર્થના=પરમેશ્વરના
કાલાવાલા.
તડંગધુમ=ડંકો વગાડ-
તા તેમાંથી નીકળતો
અવાજ.
ડંકો=લડાઈનું વાજીર;

નોખત.
નિશાન=ધ્વજ; વાવટા.
દુશ્મન=શત્રુ.
ફોજ=લશ્કર.
તક=દાવ.
સરદારી=ઉપરીપણું.
નાસભાગ=નાસાનાસ.
કુંવરી=રાજની છોકરી.
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે
માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની હિંમત રાખવી.

બીજા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” પોણા બે આના. [૧૫

પાઠ ૩૧ મો.	તડુકતો તડુકતો=લહે-	પુલાવી=મોડું કરી
દડકો=ચોપણ પાણી	કાતી ચાલ ચાલતે	મેટા=દીકરા
તથા જમીનપર રહે-	ખાખોચીઉં=પાણી ભર-	ખોલ=સખ્દ
નાર પ્રાણી.	ચલો નાનો ખાડો.	મમત=શુદ્ધ; હઠ
ધાસચારો=ધાસ વગેરે.	શુવ=પ્રાણ	ગળ=શક્તિ
તાળે થયો=ધરાયો.	ચઢાક=કોષ વખાણ કરે	ઉપરાંત=વધારે
લહેર=સપાટો.	તેમ પુલે એવી	

સાર—ગળ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો થાય, માટે ગળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨ મો.	લુગડુ; દોટી	જેમ તેમ=એમ તેમ
બિખારી=બીખ માગનાર	વાત=લાગત	એદરકાર=એપરવા; ગરજ
તળાવડી=નાનું તળાવ	મલમલ=એક જાતનું	વગરનો
લપચી=ખસી; સરી	ઝીણું કપડું.	રોગ=દરદ
ઘૂંચતો=કાંપતો; થર-	બકારો=પસીનો	કસ=કેંસ
થરતો	સાહુકાર=રૂપીઆ ધીર-	જાતે=પોતે
ખાદી=એક જાતનું જાડું	વાનો ધધો કરનાર	

સાર—કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩ મો.	જડનો=સૂઝતો; માલમ	ગુડે પહેરવાનું ધરેણું
ખાલણ=હિંદુની ઉંચી	પડતો	જોટવા=પગને આંગુઠે
જાત.	દેશાવર=પરદેશ	તથા તેની જોડેની
ગણેલા=અનુભવ મેળ-	દોરીને=હાંકીને	આંગળીએ પહેરવાનું
વેલા.	સ્ત્રી=પૈરી	રૂપાનું ધરેણું
સારો=લાયક	પગલાં=પગના તળીઆં-	નિશાની=એધાની
ધધો રોજગાર=વેપાર	નો આકાર	વહેળો=નાની નહી
વણુજ	આંગુડીઆ=પગને આં-	

૧૬] ત્રીજા ધોરણનો “સુખઅશ્વિત શિક્ષક” એ આના.

શેલો=શીલા; પથર	રાજમારગ=મેટા રસ્તો	ખંતીલા=કાળજીવાળા
ધોખી=લુગડાં ધોવાનો	હુંકડું=પાસે; નજીક	પૈસો=દોલત; પુંજ
ધંધો કરનાર.	છેક નજીક=ધણા પાસે.	મેળવ્યા=પેદા કરીધા.
ધોખણુ=ધોખીની ખાચડી		મેળવ્યા=પેદા કરીધા.

સાર=ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી

પાઠ ૩૪ મો.
કવિતાના અર્થ.
મહીમા=મેટાઈ
જગપતિ=પરમશ્વર;
જગતનો ધણી.
જગ=દુનિયા
રચી=ખનાવી.
રચના=ખનાવટ; જોઈવણુ
નવરંગી=તરેલ તરેહના
રંગના
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં
પાઈડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા; યુદ્ધ
સંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા
ઉતરવાનો રસ્તો;
ઓવારા.
રળિયામણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
હીતળ=ઠંડો

સાર=સારી
સૂચ=સુરજ
વરસાદ=મેઢ
જૂલતાં=લટકતાં
મધુર=કાનને સાર લા-
ગે એવું; મીઠું.
નાદ=અવાજ; સાદ
કળા=તેજ; અજવાળું
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલ્લી લાંખી
પહોળી જગા.
તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં
મહો=માં
આંખડી=આંખ
ચાવણું=ખાવાનું.
સાથ=સાથે
કળા=હીકમત; યુક્તિ
કળી શકાય નહિ=સમજી
શકાય નહિ.
સરજી=પેદા કરી.
સરજનહાર=પેદા કરનાર;

પરમેશ્વર.
પાઠ ૩૫ મો.
કવિતાના અર્થ.
વિશાળ=મેટાં ડાળાં પાં-
ખડાં ખૂબ ફેલાએલાં
હોય એવો,
જળેલ=છવાઈ રહેલી
તંબુ=કપડાનું ધર.
તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ.
ફેળ=ફેળાનું ઝાડ
પક્ષવ=પાંદડાં.
વનરપતિ=ઝાડ; ફાંડ
વેલા વગેરે.
ધરી=પહેરી
રહોય=શોભે.
કાચલ=કાળા રંગનું પક્ષી
મધુર રાગનું પક્ષી
કલોલ=મગ્ગ; ખુશાથી
તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી
વિશેષ=વધારે.
બેજ=સરસ; સારી રીતે

બીજા મેરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ પાંચ આના. [૧૭

કુમુડા=આખરના ફૂલ-
નો રંગ.

ધોળીને=પાણી જેવો
કરીને; હલાવીને.
કુવારા=પાણી ઉંચું

ઉઠાડવા માટે બના-
વેલો ઘાટ.

નવરંગ=તરેહ તરેહના
રંગ.

અપાર=બહુ જ.

મોર=આંખાના ફૂલ.
કોર=ખાણુ.

આંદની=ચંદ્રમાનું અ-
નવાળું.

પાઠ ૩૬ મો.
ટેકરો=નાનો ડુંગર.
ઓળો=પડછાયા.
પીઠ=વાંસો.

પશ્ચિમ=આથમણી;

સુરજ ને દિશામાં
આથમે છે તે.

ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા
તરફ મોં કરી ઉભા
રહેતા જેણી તરફ
ડાંખો હાથ આવે તે

દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા
તરફ મોં કરી ઉભા
રહીએ તો જમણા
હાથ તરફ ને દિશા
આવે તે.

ધ્રુવ=ઉત્તર દિશામાં
આકાશમાં ને તારો
એકની એકજ જગા-
એ ઝીણો ઊગતો
દેખાય છે તે. એ
તારાને ધ્રુવનો તારો
કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? પડ-
છાયા સુરજથી કઈ દિશામાં હોય? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં
ટુંકો પડછાયા ક્યારે હોય? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી?
દહાડે દિશાઓ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય? રાત્રે દિશા શા
ઉપરથી જાણી શકાય? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો.

પાઠ ૩૭ મો.
એસતું વરસ=કારતક
સુદ ૧.
ઢાંડી=પંખાની હાથમાં
પકડવાની લાકડી.
માખ=ખરતર.

મથાળે=ટોચે.
પુટ=પાર ઇંચ; અડધો
ગજ.
લાંબાણુ=લાંબાપણું.
પહોળાપ=પહોળાપણું.
ઇંચ=તમ્મ; સવાકા જ-

ટલી જગા.
મધ્યમાં=વચમાં.
પગથીઈ=નાની ઓ-
સરી
ધોર=થુવેરીઆ
કરા=ભોંત.

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે? ઉત્તરની
સામેની કઈ દિશા? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી?
નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો?

૧૮] મુરન શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” જે આના.

પાઠ ૩૮ મો.	ચાલતી ગાડી.	ખેતર=અનાજ, ધાસ
ધોરી=સરિયામ.	નિશાન=એધાણુ.	પાકે છે તે જગા.
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણ; જ્ઞાન.	ગાયર=ગાયેને ચરવાની
		જમીન.

સવાલ—રસ્તો ખતાવવાને એવડી લીટી શા માટે દોરવી? નહીં ફેણી તરફ વહે?

પાઠ ૩૯ મો.	ગામાં.	પાર=કાંઠો; કિનારો.
વગડામાં=ઉજ્જડ જ- ગામાં.	દાળ=દોળાવ.	પાળ=ફોરણુ.
પોપડો=દોરને ચરવાની	દહેર=દેવળ.	ડાગર=ભાત.
જગા; ચરો; ખીડ.	કાંઠો=કિનારો.	મસ=ધણુ.
આંખાવાડી=આંખાનાં	આડું=કાંઠાપરની ખેડવા	ઇશાન=કિતર અને પૂર્વ
ઝાડ ધણું હોય એ-	લાયક જગા.	દિશા વચ્ચેનો ખુણો.
વી વાડી.	વહેણુ=રેલો.	નજર પડ્યા=દેખાયા.
નિચાણમાં=દળની જ-	ચાલાક=ચંચળ.	મુગમ=સહેણું.

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા વિપરથી કહ્યું? ટાટો પવન લાગવાનું કારણ શું? તળાવ કોને કહેવું? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય? નહીં શા શા કામમાં આવે? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ?

પાઠ ૪૦ મો.	ગામનો ખદોળસ્ત	ના પગારનો સિપાઇ.
વાળું=રાતનું જમવાનું.	રાખનાર પટેલ	મામલતદાર=તાલુકાનો
ગમ્યુ=ગોડવ્યું.	ગંધ=ખરાબ વાસ.	ઉપરી અમલદાર; પટે-
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું.	ખદોળસ્ત=ગોઠવણુ.	લ તલાટીનો ઉપરી
મકાન.	હવાલદાર=પટેલના તા-	બરણું=પટેલ તલાટીએ
મુખી=ગામનો ઉપરી;	ખાનો ૪,૫ રૂપીઆ-	એકુત પાસેથી સરકારી

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રાંતોત્તરમાળા એ આના. [૧૬

માગતા રૂપીઆ લઘ	મળીને થએલો તે.	ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
એકઠા કર્યા હોય તે	તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
તલાટી=ગામની વસુ-	હુડી=રૂપીઆ મળવાનો.	માંદો=બિમાર.
લાત ઉધરાવનાર.	કામળ; મનીઓર્ડર.	દાકતર=અંગ્રેજી દવા
રાવણીઓ=વરતણીઓ	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ	જાણનાર વૈદ્ય.
તાલુકો=ઘણાં ગામ.	માસ્તર.	

સવાલ—ચોરો એટલે શું? મુખી, તલાટી, ટપાલી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ઠર મો.	કરવા તથા મોઢું	ઝાડીને=ઝપટીને.
સોનેરો=સોનાના રંગ.	ધોવું તે.	ખોરાક=ખાવાની ચીજો
જેવો, પીજો.	ધર્મ=રોજગાર; વેપાર	તાજી=તરતજી.
અંગારા=સળગતા.	ખેડૂત=ખેતીનું કામ	લહેર=સપાટા.
કાચલા.	કરનાર.	જન=માણસ.
ચળકતો=ઝળકતો.	હળ=જમીન ખેડવાનું	નમતો=આથમતો.
દાતણપાણી=દાંત સાફ	ઓગર.	ધોંધાટ=અવાજ.

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાંની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળુ શેમાંથી આવે છે? સવાર થઈ શાથી જણાય? સવારમા માણસ, પશુ, પક્ષી શું શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતા પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ. ઝળઝળાઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ઠર મો.	જાય છે.	ઝપાટો=સપાટો.
વાનો=કુકતો.	ટિકિટ=આગગાડીમા.	તોફાન=પવનનું બહુ
જેરથી=ઝડપથી	ખેસવાની ચિટ્ટી.	જેરથી વાવું તે.
ઠરી જાય છે=કંડી પડી	ગુગળાઈ=મુંજાઈ.	ઉથલી=ગળડી; ફેરવાઈ

મળમાંથી=જડમાંથી.
ભરવાડ=વેટાં બકરાં
ચરાવનાર.

ધસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ.
વહાણો=મોટી હોડીઓ.

આકળામણુ=ગહરામણુ.
વાદળાં=વરાળનાં જથ્થા.

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કેને કેને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા મણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩ માં.

નિર્દય=દયા વગરનો.
કહણુ=સખત.

તળીઉં=નીચેનો ભાગ.
જંતુ=ઝીણાં જીવડાં.

કકડા=દુકડા.
દુઃખ=વીટમણા.

ગાંગડો=ગઢો.

વેહ=છિદ્ર; કાણાં

ચુરો=ભુકો.

ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો.

ચર=પડ.

કણુ=રજકણુ

કાલ=કેલ.

ચાંચવો=જમીન ખોદ-

છુટા=જુદા.

કહેણી=કહેતી; કહેવત.

વાનું ઓગર; તીકમ

અક્ષરો=હરફો; દસ્તકો

જન્મ=પેદાસ.

હકીકત=વાત.

પીગળતો=રસ થતો.

દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને બટ્ટીમાં નાખે તો શું બને? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ. છિદ્રાણુ. બીજા ક્યા ક્યા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે?

ખીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ લા. ૨ નો પાંચ આના. [૨૧

હિસાબ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીમળી જાય છે કે નહિ? દેવતામાં ન પીમળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઝોગળવું અને પીમળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. ખરડ. ખરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થો કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ: ૪૪ મો.	કાતર=કાપવાનું ઝોળર	ઝેરી=ઝેરવાળો.
દીપ છે=ધડે છે.	ચંચુ=શિરોષ.	સિક્કા=ચલણી નાણું.
પતરા=ધાતુને દીપીને	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાઠ-
અક્ષવા રમકરીને લાં-	કથરોટ=મોટી થાળી.	વાની જગા.
ખા ચોડા બનાવે છે તે	ખાઝેલા=વળગેલા	
માળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી.	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર, લુહાર, કુંભાર શેના ધાટ બનાવે છે? તાંબુ કયાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાનાં ગુણ કહો. તાંબામાં કયાં કયાં વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે? કલાઈનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કયું કયું ધાતુ બનાવવામાં થાય છે.

પાઠ: ૪૫ મો.	વગેરે કાઢવા માટે	ધનામ=ખૂશ થઈ આ-
ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	ઘોડેલો ખાડો.	પણું તે.

૨૨] બીજા ધોરણનો “મુખ્યમણિત શિક્ષક” પોણા બે આનો.

મેળવણી=મેળ

ઝોમળીને=રસ થઇને

મનમરાં=ખડવાં; જેના

વડે બારણું ઉઘડે

દેવાય તે.

તાસકો=ઢાંકણું

પવાલી=લાંબું પીપ

શિરોધ=સાંકડા મોઢાનું

વાસણ; ચંબુ.

કાટ=કીટ.

કલાધ=ઝાંખા સફેદ

રમની ધાતુ

માંજેલાં=ધસીને સાફ.

કરેલાં.

સસ્તું=સોંધું.

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ કયાંથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ સ્ત્રી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબું ને પિત્તળ એમાં કઠણ કોણુ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણુ? પિત્તળનું શું શું બને છે? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણુ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળનાં વાસણુને કલાધ કરાવવાનું કારણુ શું? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણુ કટાય? ઝાંખું કયું વહેલું પડે? તાંબા અને પિત્તળ એમાં સસ્તું કયું? પિત્તળ સસ્તું શા માટે? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શું હશે?

પાઠ ૪૬ મો.

ધાસનું બજાર=ધાસની પીઠ.

ચરો=પોપડા; ધાસ બિ-

ગવાની જગા; બીડ.

કુમળું=નરમ

છાવામાં=ઢાંકવામાં.

વણીને=વળ દઇને.

મુળીઆં=મૂળ

ધાર=અણી.

દાણ=દરબ

ઝીઝવે=એક જાતનું ધાસ

ચરાઉ=ચરનારા

ગંજ=ધાસના ઢગલા.

ગડી=ગાંઠ

સુગંધ=સારી વાસ.

મોથ=સુમધીદાર ધાસ.

ખુજલી=ખજવા આળ-

વી ફાલા થાય તે

ધુપેત=મોથામાં ધાસ-

વાનું તેજ.

અતર=સુમધીદાર વ-

સ્તુનો કસ.

દરો=એક જાતનું ધાસ;

ધરો

જડ=મૂળ.

ફરી ફરીને=વારે વારે

ઉપજાણે=ઉપરના ભાગમાં

વાટ=રસ્તો.

ચમરી=છોડ ઉપરની

પાંખડી.

સુંવાળી=લીસી

વાન્ન=સોડા

બીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ લા. ૨ નો. પાંચ આના. [૨૩

સુપડા=ઝાડકવાને	સાદી=ચટાઈ	મુંજ=સરકટની પાંદડીને
વાંસની ચીપ કે ધા-	પડા=કુડી	પલાળી કુટેલી ને
સનું ગનાવેલું ઓળર	કુડીને=છંદીને	ખાટલા=ટોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાબ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઈ જાય છે? દાબના મુળીઆં કેવાં હોય? એની પાંદડીની કારકેવી હોય છે? કેમળું દાબ શું કામમાં આવે છે? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે? દાબ શું કામમાં આવે છે? ઝીઝવો શું કામમાં આવે છે તે ક્યાં ઊગે છે? એના મુળીઆં પર શું થાય છે? બે ગડીને શું કહે છે? મોંચ શા શા કામમાં આવે છે? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જળ જેવું કયું ધાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ લગી નીકળે છે? સરકટ ક્યાં થાય? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે છે? એની પાંદડીને કુડીને પલાળે છે તેને શું કહે છે? મુંજ શું કામમાં આવે છે? કયા કયા ધાસ ખાટલા બરવાના કામમાં આવે છે?

પાઠ ૪૭ મો.

વાવવા=રોપવા
સાંધા=સોટા
ધરાળ=ભાતનું ધાસ
ગાંઠ=ગડી (વગરની
સળંગ=આખી; સંઘા
પેર=પેરીઈ
ગુચ્છો=ગુચ્છ; જથો
નજર કરો=ધ્યાન આપો
ખી=ખીયાં
ખાતર=ધાસ છાણ

વગેરે કાઢી ગએલો
કચરો.
પૂરીને=નાખીને
બીલ=વગડામાં રહેનાર.
જાત
નાગલી=ખાવટો.
સામે=એક જાતના
ધાસનું ખી,
થેક=ચીઠા કે કુંગળાનાં
ચૂળની ગાંઠો.

ઢેખરા=મીઠું મરચું
નાખી જુવાર બાજરી-
ના કરેલા રોટલા
ખસલી=એક જાતનું
ધાસ
કડખ=જુવારનો સુકો
સાંઠો
રાતડીઓ=રાતી જુવાર
ખીડ=ધાસ ઉર્જવાની
જમીન; ચરો.

૨૪] સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. જે આના

સવાલ—બાજરી, ગુવાર અને ડાંગરના છાંનો ધાસની સાથે મુકાયલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે? ધાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો? મહીકાંઠાના બીલ લોકો ક્યું ક્યું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮ મો.

સખત=બહુ
એક સામટું=સાથે લાગુ
ભાણુ=સુરજ
દાણો=ગુવાર અડધવગેરે
કોઠું=ઢાંચાધવાની જગો
નીર છું=નાખું છું
છાશ=દહીંમાં પાણી ના-
ખી વલોવી બનાવે છે તે
કોવત=જેર.
ચવડું=હળના નીચેનાં
ભાગમાં કોશની સાથે
અણીવાળું, લાકડું
હોય છે તે

આળસુ=સુસ્ત
સેડ=હળમાંની વચમનિ.
લાંબો સોટો.
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી
પાડેલા આડા ઉભા
લિસોટા.
હળપુણી=હળમાં લોઢાની
કોશ હોય છે તે
ધુસરી=બળદની ખાંધે
રહે છે તે લાકડું
છડો=હળને છેડે પકડ-
વાને ખીલી જેવું
હોય છે તે; હલેડો

કવિતાના અર્થ.

તાત=આપ
નીપજાવે=પકવે.
અન્ન=અનાજ
ધરે=પેહેરે
સહે=ખમે; વેડું
લઈ=જખરો.
ઉત્તમ=સારી
પર=પારકો.
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે,
ખીખ-શિખામણ
ખંત=કાળજી,

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે આપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આપ્યા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધણી સ્વતંત્ર છે, અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ધણી કામની વસ્તુ તે નીપજાવે છે. માટે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે. હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગળા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુંગું વચમાંથી જાડું નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જમણા ભાગમાં સેડનો છેડો ધામે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની

હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચાલી ઉપર રહે છે. ચવડુ પણ અણી-
દાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને ખીજે છેડે ખીસો હોય છે તેને
સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરું બાધે છે. ધુસરું બળદની ખાંધ
પર મૂકે છે; ધુસરું બળદની ખાંધેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને
બંને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાધે
છે. હળપુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે. તેનાથી જમીન ખેડાય છે.
હળપુણી જલદી ધસાઈ ને ભાગી ન જાય માટે લોદાની કરે છે.
તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો
બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ લાકડાની વખત ખેડુત છડા પર
ભાર ને છે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખાદાઈને
પાંચો થાય છે ને ચામ પડે છે.

સવાલ—હળનું ગંધન પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો.
હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ મમજવો.

પાઠ ૪૯ મો. લીલાછમ-ધણાંજ લીલા ભરડીને-ભવરડીને
ધન=કુમળા છોડ
પાળ=કારણ, ઝીલવો=ખમવો, છોડા=કોતરા

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે? ધર એટલે શું? ડાંગર
ક્યારડામા શા માટે રોપે? ડાંગરના છોડ વાકે ત્યારે કેવાં રંગના થા-
ને છે? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે એખા થાય?

પાઠ ૫૦ મો.	વેત=બિલ્લમ	ડુકર=ભુંડ
કાલુ=શેરડીનો રસ	આંખ=કળી	શિયાળખાં=શિયાળા
કાઢવાનો સાંચો	પીત=પાણીથી થતું જે સંભાળતપાસ	
પડછાં=પાંતરાં; ચમરી	કરસણ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=રસ	તરકારી=શાક	તાનડો=મોટો પેણું
સંબંધી=વિષે; બાબત	માસ=મહીના	છાસી=પડ
પેર=મંદરી		

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવે.

કાલું એટલે શું ? કાલું રોતું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ પર મો.

રસોઇ=રોંધવાનું કામ

તકરાર=વડવાડ; રકઝક

વઢવા=સઢવા

ધીમા=શાંત

ઉગળો=સફેદ

ભાવ=હોંસ

સારા=સાંજ

લોટ=અડો

કણુક=લોટમાં પાણી

નાખી લોદા જેવું

કરે છે તે

નેર=શક્તિ

નકામો=ફેકટ

હિસાબ=ગણતરી

ઉપયોગના=જરૂરના

પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? બાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતાં નથી ?

પાઠ પર મો.

મધપુડો=મધમાખીએ

બનાવેલો પુડો

લટકતો=ટિંગાતો

વાધરી=શિકારી

કામજો=જીતનું લુગડું

ધુણી=ધુમાતો દેવતા;

સળગતા છાણું વગેરે

ધરખાર વગરના=રખડતા

પારકો=પરાયો; બીજનો

ચીજ=વસ્તુ

ધરજા=મરજી

નર=પુરુષ

છ ખુણાવાળો=છ ખુ-

ણાના આકારના

જન્મ=જન્મદગાની

રક્ષણ=અચાવ

ડંખ=ચટકો

પૈસવા=દાખલ થવા

દયા=રહેમ

કવિતાના અર્થ.

હુજર=કસબ; કારીગરી

નિશાળ=ઠેકાણું

મનોહર=મોહ પમાડનાર

રચે=બનાવે

તટકાળ=તરત

ચુસી=સોષી

સરે=ચાપ

ગુણ=ફાયદો; લાભ

તમામ=અધું

તજે=છોડી દે

ઉદ્યોગી=મહેનતુ

પંકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણ બાંધે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે ? મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધ-

ખીલ ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. રજો. પાંચ આના. [૨૭

પુડાનાં ખાનાં કેટલા ખુણાવાળા હોય છે? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે? ઇંડાં કયાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે? મોટા ખાનામાં કયાં ઇંડાં મૂકવામાં આવે છે? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું? મધ અને મીઠુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી?

પાઠ ૫૩ મો.

શેખ=મુસલમાનની એક જાત.

બતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનાર પક્ષી

પીછાં=પીંછ

ચીકટ=ચિકાશ

ભિંજતું=પલળતું

નખળું=કમળોર

જોડાએલાં=સંધાએલાં

દાઢ=એવડા દાંત

અણીદાર=તીણા

ગળી જાય છે=ઉતારી

દે છે.

જળવે=સાચવે; સંભાળે

ઠાંકી=છુપાવી

ખીકણ=ખીએ એવો

ધસીને દોડે છે=હુમલો

કરે છે

માંજર=કલગી

દીપે છે=શોભે છે

ખોતરવાની=ખોદવાની

વાહણુંવાય=સવાર થાય

સવાલ—બતક કેવી જગામાં રહે છે? બતકનું શરીર કેમ

ભિંજતું નથી? બતક શું ખાય છે? બતકની ચાંચ કેવી હોય છે?

બતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ જીડી શકતી નથી? બતકને કેટલા પગ

હોય છે? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને કયાં હોય છે? આપણે

પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે?

બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરધા અને બતકની

ચાંચમાં ફેર શું? મરધા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી? મરધી

છે કે મરધો તે શી રીતે ઝાળખી શકાય? મરધા શા માટે પાળતા

હશે? મરધા કોણ પાળે છે? મરધો ક્યારે ક્યારે ખોલે છે ને શું ખોલે છે?

સાર—મરધો ખોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાક પક મા.

કામરી=કામર ચીતરી
કે=કપાસમાંથી કપા-
સીઆ કાઢી લીધા
પછી જે રહે છે તે

તણખલાં=તરણાં

માળા=પક્ષીનું ઘર

ખુણખોચરે=ખુણામાં

દરેક ફેરે=દરેક વખતે

ભુરા=આસમાની

ટપકાં=છાંટ

લગી=સુધી

રખાણીને=રખડીને

કાયદો=ગુણ

વીણીવીણીને=શોધી

શોધીને

બો=ખીક; ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને તે કેવી રીતે હોય છે. ચકલી ક્યાં રહે છે? માળા શેનાં ખનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે? બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી દરેક ફેરે કેટલેક ઇંડાં મૂકે છે? ઇંડાંના રંગ કેવો હોય છે? ચકલી ખેડુતને શો કાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કોની કોની ખીક હોય છે? ચકલી ને ચકલો આળખવાની નિશાની શું?

પાક પપ મા.

દેખાવ=શોભા

ગરદન=ખોચી

કેશવાળી=ધોડાની ગર-

દન પરના વાળ

નકર=સંગીન

સપાટ=સરખી

લગામે=દોર

લીણા=ધારવાળા

ચપટા=એઠેલાં

ભુસુ=થુલુ

દાણા=અનાજ

મજલ=મુસાફરી; અંતર

પાણીદાર=જોરવાળી;

ઝડપથી દોડનાર

અરખી=અરખરતાની

નીમકહઝાલ=ખાય તેલું

બલું કરનાર; ધણીનું

બલું ચાલનાર

ધણી=માલિક

પ્રીતિ=હેતુ; પ્યાર

શરત=હોડ; હારજીત

ટટ્ટી=કામડાની વાડ

કુદાબે=ફલગે મરાવે

જીન=ચામડાનું પલાણ

સવારી કરે છે=ખેંચી

મુસાફરી કરે છે.

સવાલ—ધોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કોને કોને હોય છે? ધોડો સપાટ જમીનપર સપાટાખંધ દોડી શકવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામે ક્યાં લાસે છે?

કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે? ઘોડો શું શું ખાય છે? નાળ શા માટે જડાવે છે? ઘોડાનો રંગ કેવો હોય છે? ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે? ઘોડામાં કયા કયા ગુણુ છે? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે?

શેઠ=સાહુકાર	ભૂકવું=ગધેડાનું ખોલવું	મનાર.
નાળખંધ=નાળ જડનાર	અડીઅલ=અડીઅલ	કલ્યાગર=કલ્યા પ્રમાણે
ખરી=જનાવરના પગના	એવું: જીદી; હાલીલું.	ચાલનાર
તળીઆનું હાડકું	ઠોઠ=અક્ષ વગરનો	ટડું=નાનો ઘોડો
ફેર=તફાવત	નવાધ=અચરતી	ખચર=ગધેડી ને ઘોડા-
ઝુમખો=જથ્થો	મહેનતુ=મહેનત કરે	ના સંગમથી પેદા
ખોખારે=હલુહલુ	એવું	થએલો તે
	ધીરજવાળું=દુઃખ ખ	વાળ=નમાળા

ઘોડો, ખચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને એ આંખ, એ કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે. ત્રણેના શરીરપર ટુંકા વાળ છે; પગને તળીએ ગોળ દાખડા છે. ઘોડા અને ખચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડા ને ખચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આપે પુછડે હોય છે, ખચર ને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચર મોટું, ને ખચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ પઠ મો.	ભાગ	છેડો=નાકું
ગોકળગાય=પરમેશ્વરની ગાય.	તાળવું=મોંઢાની અંદર	મળ=શરૂઆત.
વાનાં=ચરતુ	નો ઉપલો ભાગ	ગળું=ખોચીની પછવા-
ધડ=ખોચીથી પગ સુ-	ભવાં=ભ્રમર; આંખ ઉ.	ડેનો ભાગ.
ધીનો ખધો ભાગ	પરના કમાનદાર વાળ	વચલે ગાલે=વચ્ચોવચ.
ડોકું=ધડની ઉપરનો	પોપચું=આંખનું ઢાંકણ	કેડ=કમર.
	ખાળે છે=અટકાવે છે	દીચણુ=ધુટણ

૩૦] બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” પોણા બે આના.

શરીર વિષે—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે તે પર વાળ ઉગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું. મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે. ગાલ, ગળું, ઘોચી, દાઢી અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુંટી, પેદું, કેક, વાંસો, બે પગ, જંઘ, ઢીચણ, નજો, પાટલી, તળાઉં, એડી, અને છુટી છે.

પાઠ ૫૮ મો.

શીકર=ચીંતા

જ્ઞાન=સમજ

આકાર=ધાટ

ધ્યાકો=અવાજ

સવાલ—ઈંદ્રિયો કોને કહેવી? ઈંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઈ કઈ? આંખ, કાન, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને યજાકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભાર કે હલકું; પોચું કે કઠણું; લીસું કે ખરખરકું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જાણાય? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભવડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૯ મો.

રંગરેખ=રંગારો

અને વાદળી રંગ

વાનું સુતરાઉ લુગડું

છુટી=રંગ

જાંખા=તેજ વગરનાં

ગળીનો રંગ=કાજો રંગ

મળરંગ=લાલ પીળો

સેલાં=દોપટા

વત્તા=વધારે

સાલ્સો=ખામડીને પહેર-

ખુલતા=અદાર પડતા

સવાલ—રંગરેખ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીર-મજ રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજ રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કત્યાઇ રંગ શી રીતે બનાવવો? ઘોળા રંગમાં થોડો કાજો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? જાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨. પાંચ આના. [૩૧

પાઠ ૬૦ મો.
ઉધાડો=નાગો; લુગડાં
પહેર્યા વગરનો
કાંતીને=તાર કાઢીને
વણે છે=બનાવે છે
દોશીવાણીઓ=કાપ-
ડીઓ.

છોટ=તરેહવાળું કપડું
જંગલી=સમજાણુ વગ-
રના
છાલ=છોડું
રંગદાર=રંગવાળા
ઢાંકણુ=કવર
રવાંટી=ઝીણા વાળ

ગરજ સારે છે=કામ
કરે છે.
ભીંગડાં=જાડાં પડ
જામદાની=ઝીણું બુદ્ધા-
દાર લુગડું
આસ્તો=સુતરાઉ કપડું
ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? બિન એટલે શું ?
બિનનું કયું કયું કાપડ બને ? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? બિન
સિવાય બીજા શેનાં લુગડાં બને છે ? ૩ ક્યાં થાય છે ? રૂનાં લુગડાં
શી રીતે બને ? રૂનાં ક્યાં ક્યાં લુગડાં થાય છે ? જંગલી લોઢા
બિન બને રૂનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે
છે ? પશુ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

કવિતાની સમજૂતી.

કવિતાની ૧. પાઠ ૨. સવારના પહોરમાં શું શું
બને છે તેની હકીકત.

હે ! મારા વહાલા દીકરા તું બિઠ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે
છે. રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી, પૂર્વ દિશામાં સુરજ બિગવાની
તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે
અને ઝાડ પાંદડાં હાલે છે. માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તું બિઠ.
જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરધા કુકરેકુક કરે છે અને કાગડા
કા કા કરે છે; શાબિતાં મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે.
(ટક) (૨) સુરજના બિગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડ્યું, અને
તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી.
તેથી ચોર લોઢા ઝંખવાઇ ગયા અને સંતાઈ જવાને માટે ગલીકુંચી
શોધે છે. (ટક ૩) ભગત ધધરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ
ગાયન ગાય છે; ઉદાર માણસો ધણું દાન આપે છે અને મુલ્લાંજી
નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે. (ટક ૪) સુરજ ઉગ્યો તેથી

૩૨] ખીબ ધીરજી માટે પદાર્થ પાઠ લા. ૨ જે પાંચ આના.

રાતનું અંધારું જતું રહ્યું; જમરો ઝું ઝું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલી છે. (ટક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધધે વળગવાને માટે હોંસિલા બને છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે. (ટક ૬) ઝાંડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ જૂલ વગર એટલે નિયમમર ખીલે છે; ધણાં પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાજું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટક ૭) હે ભાઈ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ઊઠ અને મન દઈને પાઠ વાંચ. જેમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. (ટક ૮)

કવિતા ૨. પાઠ ૫ મા. સોખત તેવી અસર.

જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામા આવે. (૧) જેને જેવી સોખત તેના જેવાંજ તે કામ કરશે; જેને જેવી સોખત તેવીજ જગ્યાએ ત જઈને બેસા રહેશે. (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, અને નહારી સોખતથી નહારો થશે; સારા મહેતાજીની સોખતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે ફળવાય તેા નસીબવાન થાય (૩)

કવિતા ૩. પાઠ ૧૦. ફરી ફરીને સાઈ કામ કરવા બાખત.

કરોળીઓ જાળ બનાવના ભોંયપર પડી જાય છે, ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કાંઈ ઉપાયમાં ફાળ્યો નહિ (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચઢતો) ફરી ફરીને એ ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યા તોપણ તેમાં ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો રહ્યા; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળમાં જઈ પહોંચ્યા. (૪) જે કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તેા પગ તળે છુંદાઈને વગર મોતે મરી જાત. (૫)

એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જે માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે.

સાર—સારું કામ ફરી ફરીને ઉમંગવા કરવું.

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૫ મો. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે બંને જણુ લાઇ અને એન મળી સંપીને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે. પણ જે લડીએ કે કજીએ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આખર ઝોઘી થાય, અને લોકો નકારે એલે. (૧) હે! જોરાવર આપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની ખુદ્દિ આપ) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઇ દિવસ જરાપણુ કંકાસ થાય નહિ. (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા ઘણી ખુશી થાય. (૩) સાર—ભાઇએન સાથે સંપસંપીને ચાલવું. કવિતા ૫મી. પાઠ ૧૬મો. વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; ~~જુઓ~~ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે, (મરી જાય છે.) (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬ ઠી પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી.

નાનો છોકરો આપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો તે જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું, તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં બીધો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઇ, તે વખતે તે

૩૪] ખીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ જો. પાંચ આના.

બહુ ઘાંટા પાડીને રડ્યો. (૨) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડાલ્યાં કરતાં અને સમાધ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાને અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માયું બુણવાને (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી ધણી ગમે છે. માટે હે! દયાળુ માણ, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને દોલત મળજો, અને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર—સાચું બોલવું, કવિતા ૭ મી. પાઠ ૩૪ મો. પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વર) આ દુનિયામાં ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો બનાવ્યાં છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) વળી પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, બેખડો, દરીઆ, નદી, ઓવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ધણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફૂલો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો

રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મેળ બેઠાવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હું પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારું કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણા પર બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે! પેદા કરનાર (પરમેશ્વર) તે જે જીવંત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા માટે દરરોજ તેની બક્ષિત કરવી. કવિતા ૮ મી. પાડ ૩૫ મો. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)માં શું શું બને છે તેની લક્ષીકૃત.

મોટા વડના ઝાડ પર પથરાયેલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે, તંબુ પર જેમ ધન વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધનને વાવટા જેવાં જણાય છે, (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીન પર પડે છે. પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જીનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં પુટી નીકળે છે, કાચલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીવર, ક્રમ્પતર અને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસડાંના ફૂલનો (કેસડો) રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં પુઆરા ઉડાડે છે. અને બગરો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો

૩૬] સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. મે આના

છંટકાવ કરે છે. (૪) બમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે. અને ઝડો પર તરેહવાર ધણા રંગ દેખાય છે; આંખા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચૈતરફ ચાંદની શોભી રહે છે. (૫) માણસો મહેનતથી (ખુશીથી) શિખંડ ખાય છે અને હંડું પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન હંડો આવે છે.

કવિતા ૯ મી.

પાઠ ૮૭ મો.

ખેડુત વિવે.

અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો ખાવ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, કાળ ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે; તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જખરો બને છે અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે બેટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી તક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે. અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જખરા, સંતોષી અને પારકાનું બહુ કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફદટ નોકરી, નિદાન લીખ, એ લું ન આવડે તો દલાવી કરતાં શીખ.”

કવિતા ૧૦ મી.

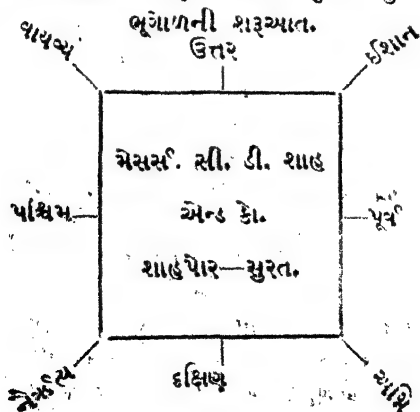
પાઠ ૫૨ મો.

મધમાખી.

હા! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” બે આના [૩૭

ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ.) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે. અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂશી લઈને તું મીઠુ બનાવે છે, તેથી (મધ અને મીઠુથી) ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણાંજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાતું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું (ઉપયોગી) કામ કરતું જણાય છે. વળી તું ડાહીને ચોક્ખી દેખાય છે, તેથી તારું જોઈને મધા ડાહ્યા માણસો આગંસ છોડી દે છે. (૩) કીડી, કરોળીઆ અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. સાર—માણસે ઉદ્યોગી ને હુન્નરી થવું.

૩૮] બીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨જો. પાંચ આના.

દિશા—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે? ઉ. ચાર. (સ. ૨) દિશાનાં નામ દો. ઉ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજ ઉપરથી દિશા ઝાળખવાની રીત બોલો. ઉ. જે દિશામાં સુરજ જાય તે પૂર્વ; વ્યથમ તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) સુરજ ખીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં જાય છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઝાળખતા હોય તો તેને માટે બાબતું સાધન છે? ઉ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો? ઉ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર; પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના—ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(પ્ર. ૧) ખુણા કેટલા છે? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) ખુણા નાં નામ બોલો. ઉ. અગ્નિ, નૈર્ઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (પ્ર. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે છે ?
 ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (પ્ર. ૨) ગામ-
 ની મહેસુલ ઉધરાવનારને શું કહે છે ? ઉ. તલાટી. (પ્ર. ૩) તલા-
 ટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે ? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને
 મુખીના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર
 માજિસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? ઉ. ઇન્સાફનું કામ કરે છે ત્યારે. (પ્ર. ૬)
 મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર
 અને ડેપુટી કલેક્ટર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલે-
 ક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. કલેક્ટર. (પ્ર. ૮) કલેક્ટર શું કામ
 કરે છે ? ઉ. મહેસુલી, પોલિસ, મ્યુનિસિપાલ, હસ્પિતાલ, બાંધકામ
 વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (પ્ર. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફનું કામ
 કરે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ.
 (પ્ર. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ કયારે કહે છે ? ઉ. જ્યારે
 દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે.

પોલિસ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોલિસખાતું શું કામ કરે છે ?
 ઉ. લોકોના જનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર. ૨) ગામડામાં પોલિસ
 અધિકારી કોણ છે ? ઉ. પોલિસ પટેલ, મુખી. (પ્ર. ૩) તાલુકાના
 પોલિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. ફોજદાર. (પ્ર. ૪) ફોજદારપર
 કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૫)
 ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ?
 ઉ. પોલિસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું—(પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ?
 ઉ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) શહેરના રૂ. ૫૦૦ની અંદર

૪૦] ખીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ નો પાંચ આના.

લેણદેણનો ઇન્સાફ કરનારી કઇ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. સ્મોલકોઝ કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને સ્મોલકોઝ જજ કહે છે? (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. સેકન્ડ ક્લાસ સમ્પજન કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને સમ્પજન (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૪) શહેરમાં સમ્પજન કોર્ટો કઇ છે? ઉ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (પ્ર. ૫) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા ચુકવે છે. (પ્ર. ૬) ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે? ઉ. સ્મોલકોઝ જજ અને સમ્પજન.

વૈદક ખાતું—(પ્ર. ૧) વૈદક ખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. માંડા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે. (પ્ર. ૨) મોટા તાલુકાઓમાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે? ઉ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ. (પ્ર. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કેણુ હોય છે? ઉ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે? ઉ. સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર આંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર આંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે? ઉ. ઓવરસીઅર. (પ્ર. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. એક્ઝિક્યુટિવ ઈન્જનેર.

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોણા બે આનો. [૪૧

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. મહેતાજી (પ્ર. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે? ઉ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ? ઉ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપલિટી શું શું કામ કરે છે? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાગતી સળગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપલિટીનો ખરચ શાથી નભે છે? ઉ. જકાત, જનજીવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો વગેરેથી. (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપલિટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય? ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપલિટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપલિટીનો કારભાર કોણ ચલાવે છે? ઉ. સરકાર નરફથી નિમાયકા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદો. (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપલિટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે? ઉ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર અથવા ચીફ ઓફિસર સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બંધાવવાનું, તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શી રીતે ચાલે છે? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે

પર દર રૂપીએ એક આનો લોકલક્ષ્મીનો વધારો લે છે તેમાંથી ચાલે છે. (પ્ર. ૩) લોકલક્ષ્મીનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ. લોકલક્ષ્મી. (પ્ર. ૪) લોકલક્ષ્મીનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? ઉ. લોકલક્ષ્મી કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. કાગળો, ખેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજા ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોસ્ટ માસ્ટર (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. ડેપુટી પોસ્ટ માસ્ટર, કાન્કુન, સિપાઈ, ટપાલ્દારી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું, એગ્રિકલ્ચર ખાતું, આયકારી ખાતું, કર્મ ખાતું, નીકમ ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ઘણાં ખાતાં છે.

સ્થાનિક પેદાસ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં મુખ્ય પાક થતો હોય તે.

પરદેશ જતી ચીજો—જે વસ્તુની નીપજ ઘણી થાય તે વસ્તુ પરદેશ જતી ચીજોમાં ગણવી.

પરદેશથી આવતી ચીજો—ગામ શહેર કે જિલ્લા પ્રમાણે લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડાં વગેરે આવતી ચીજો ગણવી.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરાની દાર હોય તે.

મહોદલો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પર—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ખીબ ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ નો પાંચ આના. [૪૩

ગામ—નાનાં નાનાં ધણાં ધરની વસ્તી હોય તે.

કરખો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, હોળંધ અને દારણંધ ધણાં ધરો હોય તે.

તાલુકો—ધણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે માલલતદારના તાખામાં હોય છે.

જિલ્લો—ફલેકટરના તાખાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે બ્યાંથી ધણો માલ વહાણ મારફતે આવ જાયતો હોય તે.

એજન્સિ—દેશી રાજનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાખામાં હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી તે,

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—જે ધણા હંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળીને નિ ચાણુ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળેવાનું ડેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

(હવાખાવાનું ડેકાણું)—જે જગાપર ખારી ને ખુલ્લી હવા હોય તે.

અથવા કુંગરાવાળી જગ્યા કે જ્યાં ચોકખી ને હડી હવા આવે છે.

તિર્થરથળ—(જનનાં ઠેકાણાં) કે જેનું મહાત્મ્ય લણે દૂર સુધી જણાતું હોય અને પુષ્કળ જનત્રાણ આવતા હોય તે જગ્યા.

ફિલ. માટે આપેલી સચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.

અમેલસની ફિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે અમેલસ પહેલાં ચકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણા હાથ ઉંચો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી

માં તરફ લઈ ફેરવીને જમણા હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં

તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણા હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથ માથા

પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછ-

ળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી

માં તરફથી લઈ ફેરવી જમણા હાથ ઉંચો રાખવો. (૨)

ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ

ઉંચો રાખવા.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથ માથા

પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ

માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા. (૧) જમણા હાથ માથા ઉપરથી

માં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી માં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ,
૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કાણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ
૨) હાથ પાછળ લાંબા મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) બે પગ વચ્ચે એક ધુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ પગનાં આંગળા આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અધરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટેમાર્ગ	ભક્તિ	ધર્મશાળા	પૃથ્વી
અતાવ્યું	આંધ્યું	ચંદ્રમા	સરજ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યો	પ્રભુ	પર્વ	શ્રાવણ
વસ્ત્ર	ત્રીસ	ચૈત્ર	કાઠ્યો	દ્રાક્ષ
રસ્તે	મળ્યો	ચાલ્યાં	પિત્તળ	લક્ષડ
દાસ્ત	ભાગ્યશાળી	ફક્કડ	સજ્જડ	પ્રેમ
ગદ્યો	કહ્યું	પૂછ્યું	ત્રણે	મહીના
ગાલ્યો	વિદ્યા	મસ્તી	પુત્ર	શીખ્યો
વિચાર્યું	ચઢ્યું	પહોંચાડ્યો	માર્યો	જક્કડી
અચ્યું	પ્રાણી	અજાણ્યું	સમજાવ્યું	ઉંધ્યા
ફાવ્યો	પહોંચ્યું	માંડ્યું	આણ્યું	પસ્તાયો
મુદ્દલ	ઊંઘ્યો	કર્યો	પહેર્યો	લીડ્યો

૪૬] ખીજ ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨. પાંચ આના.

છટ્ટી	યતન	ચકભિદ્ધ	ચક્રર	કચ્છ
પ્રમાણે	ઠયા	કિલ્લો	કિલ્લો	દહ
મિત્ર	બોલ્યો	જામ્યો	પાળ્યું	અધુરું
ધાન્ય	ભાંગ્યું	દાડ્યો	દાખ્યો	કલેશ
કદા	ભાંગ્યો	રામચંદ્રજી	શ્રીરામ	કૌશલ્યા
પ્રધાન	જત્ર	દર્પણ	નિદે	ધરણ
ધર્મા	માર્મા	ગણકાર્યું	સર્વ	વળ્યું
મંગાવ્યા	ગુરુસો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂખ	ભક્ત
ધર	નાખ્યું	માર્મા	પસ્તાઈ	ગાઈ
કેળવ્યો	સ્થેશન	સોંપ્યો	પાળ્યો	નવાડ્યો
ત્રીજાએ	જાણાવ્યું	બ્રાહ્મણ	ફેંક્યું	સાંભળ્યો
ચોકળું	જડ્યું	ગુમાવ્યું	કિચક્યો	ખુલ્લું
અગાડ્યું	ડર્યો	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજવ્યું	વળ્યું	ઝાડ્યું	ભર્યા	ભટ્ટી
રડ્યુંખડ્યું	આપકર્મી	આપકર્મી	પ્રાર્થના	તીર્થ
દુશ્મન	પરજાવ્યો	છાડ્યું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેડ્યો	ચર્યો	કુલાવ્યું	હમેશાં
ભૂલ્યો	ધ્રુજતો	ધ્રુજે	પહેર્યા	સ્ત્રી
જડ્યો	પુષ્કળ	સરજાવ્યાં	સૂચ	પશ્ચિવ
સ્થાય	વનસ્પતિ	પશ્ચિમ	ઉત્તર	માસ્તર
સ્લેટ	વિન્યા	ભુસી	વચ્ચે	શીખ્યો

મુકાબુ	ક્યારડ	વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ
ધર્મરલાલ	બતાવ્યું	બંદોબસ્ત	દાકતર	ખેડ્યું
લક્ષ્મણ	નિર્દય	છિદ્રો	સિક્કા	અત્તર
ઝિગ્યું	ગુચ્છો	ટકું	ઉત્તમ	અન્ન
કુકર	તત્કાળ	ઉદ્યોગ	વસ્તુ	મીતિ
ટફી	નક્કર	સ્વાદ	જુદી	વત્તા
ખાસ્તો	કરાવ્યાં	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટકચાળાં	ઓસડવેસડ	શિકારી
અભાગીડિ	વિઆય	ગાંધતો	રિસાળ	ઢાંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરાધાર	ભૂલથાપ
ટપોટપ	પેંતરા	બહાદુરી	ગંડીઢડા	કુટુંબ
સોહામણી	અગંઠી	ઢીંગલી	સાહીઅરો	સંતાપ
વિવાહ	નિંદે	ખેંચતાણ	બળવંતા	ઝાડઝપટ
માઢળીડિ	ધંતરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપુંખે	હુકાળું
સરનામું	રિ.સોટી	મિનિટ	સંદેશો	ઢીમણું
દોરડું	હિંચાળે	કરજંદ	નીમણુક	ચીતરામણ
હોશિયાર	ઢકા	કિનારે	દાનત	ગાળમરાળ
ચટાપટા	શિખામણ	સંપત	ખૂખસુરત	ખરદાસ
દુખ	ખડખડાટ	દુખળા	સંકટ	પારધી
શીંગડાં	જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિઅર
ઢાંકણે	આચીંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગધુમ
ચઢાઉ	ઉપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુઠીઆં	કુંકડું	જગપતિ	મહિમા

૪૮] બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ

દિશા	કસરતશાળા	આથમણી	ઢાં	
ખુરસી	નિચાણ	અધિકારી	હુંડી	
જંતુ	વિષ	કોથળો	કથરો	
તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંબુ	ચળકાર	
શિરોઈ	થાળી	લોટા	ખુજળી	
ઝીંઝવો	ધુપેલ	સુવળી	તમાકુ	
પાંદડાં	સળંગ	સેંકડો	રાતરીઅ.	
ઢબરાં	હળપુણી	ધુસરી	સતોપ	
કોઢ	લોંચ	અથાણું	ચટણી	
પાકટ	વેંત	તાવડ	શિઆળ	
સફત	ધઉં	રક્ષણ	મધપુડો	૬
આળસુ	જીવડાં	ચીકટ	ભિખારી	
ઢાઢ	આંગળાં	નિશાન	ખુણું	
ઢાખડો	નીમકહલાલ	સુવાળા	ભુસું	૨.
નાળખંધ	અડીઅલ	ગધેકું	ભૂંકે	પુછડા
સુરજ	સાંઠા	સંખંધી	ઢેકડા	ઉઢેસી

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ધોણા બે અ
બીજા ચોપડીનો “ડિક્કેશન શિક્ષક” બે આ

સમાપ્ત.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

આગવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	છઠ્ઠીના	અર્થ	૦-૨-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	સાતમીના	„	૦-૨-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	કન્યા પહેલીના	„	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૬-૬	કન્યા - છઠ્ઠીના	„	૦-૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	કન્યા ૩ છઠ્ઠીના	„	૦-૬-૦

અંકસૂચક મુગાક્ષર કિત્તા ત્રણ પાઈ.

ચાચાંસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છ પાઈ છે.

પહેલા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૧ લો. ૦-૩-૦

બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨ જો. ૦-૫-૦

આગ વરખાવળીની નોટ બે આના.

દિશા શિક્ષણ ૭ પાઈ.

સી. એમ. શાહ-શાહપોર-સુરત.

બીજા ચાપડીનો “ડિક્ટશન શિક્ષક” બે આના.

બીજા ધોરણ માટે સુરત શહેર ૦ થા ચાચાંસી તાલુકાનો

“ભૂગોળ શિક્ષક” બે આના.

બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” પાણા બે આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો ત્રણ આના.

સુ ત જિલ્લાનો “ભૂગોળ શિક્ષક” બે આના.

મુજનાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રમેતરમાળા બે આના

ધોરણવાર “મુખ્યગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે.

કર્તા-છગનલાલ માતીરામ શાહ, શાહપોર-સુરત.

